

ЛУЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**СОЦІАЛЬНІ СТАНДАРТИ
ДЕРЖАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Конспект лекцій

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення»

галузь знань 23 Соціальна робота, спеціальності 232 Соціальне забезпечення/

освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» , галузі знань І
Охорона здоров'я та соціальне забезпечення, спеціальності І10 Соціальна
робота та консультування

денної та заочної форм навчання

УДК 304
С-69

Голова вченої ради факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій ЛНТУ _____ Г.А. Герасимчук

Затверджено вченою радою факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій ЛНТУ, протокол № __ від «_» _____ 2026 року

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозиторій Луцького НТУ

Директор бібліотеки _____ Н.П. Поліщук

Рекомендовано до видання на засіданні кафедри соціогуманітарних технологій Луцького НТУ, протокол № _від «_» _____ 2026 року.

Завідувач кафедри соціогуманітарних технологій _____ О.М. Жук

Укладачі: _____ О.І. Ситник, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ;

_____ О.Ю.Сільвестрова. кандидат філософських наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ

Рецензент: _____ О.О. Піменова, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ.

Відповідальний за випуск: _____ О.М. Жук, кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедрис оціогуманітарних технологій ЛНТУ

Соціальні стандарти держав Європейського Союзу[Текст].
Конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» галузь знань 23 Соціальна робота спеціальності 232 Соціальне забезпечення/ освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення», галузі знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення, спеціальності І10 Соціальна робота та консультування денної та заочної форм навчання / уклад. О.І.Ситник, О.Ю.Сільвестрова. – Луцьк: Луцький НТУ, 2026. – 52 с.

С 69

У навчальному посібнику з урахуванням вимог в систематизованому вигляді розглядаються питання формування системи соціальних стандартів соціальної політики держав–членів ЄС.

© Ситник О.І., 2026

© Сільвестрова О.Ю. , 2026

ЗМІСТ

I	Зміст	3
II	Вступ	4
III	Тема 1. Соціальні стандарти держав-членів Європейського Союзу	6
	Тема 2. Стандарти соціальної політики держав-членів ЄС	13
	Тема 3. Соціальні стандарти у сфері праці держав-членів ЄС	18
	Тема 4. Соціальні стандарти міграційної політики Європейського Союзу	22
	Тема 5 Європейські та міжнародні соціальні стандарти права на гідний рівень життя і права на соціальне забезпечення	25
	Тема 6. Європейські та міжнародні соціальні стандарти у соціальному забезпеченні	29
	Тема 7. Соціальні стандарти європейської політики протидії соціальному виключенню громадян	33
	Тема 8. Соціальні стандарти пенсійного забезпечення в державах ЄС	36
	Тема 9. Стандарти соціального діалогу в соціальній політиці держав-членів ЄС	39
	Тема 10. Реалізація європейських та міжнародних соціальних стандартів. Стандарти в галузі захисту соціальних прав	41
IV	Питання до заліку	45
V	Список рекомендованої літератури	47

Вступ

Соціальні стандарти є фундаментальною складовою системи соціального забезпечення та важливим інструментом реалізації соціальної політики держав Європейського Союзу. Вони визначають мінімально допустимий рівень соціальних гарантій, спрямованих на забезпечення гідних умов життя населення, подолання соціальної нерівності та соціального виключення, а також захист соціально вразливих категорій громадян. У контексті розвитку європейської соціальної моделі соціальні стандарти виступають базою для формування ефективних механізмів соціального захисту та соціальної солідарності. Конспект лекцій підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Соціальні стандарти держав Європейського Союзу» спеціальності 232 – Соціальне забезпечення.

У конспекті лекцій розкрито систему соціальних стандартів держав-членів ЄС у їх специфіці. Навчальна дисципліна «Соціальні стандарти держав Європейського Союзу» є складовою професійної підготовки здобувачів вищої освіти за освітньою-професійною програмою «Соціальне забезпечення» та спрямована на формування системних знань про теоретичні засади, нормативно-правове регулювання й практичні механізми реалізації соціальних стандартів у країнах ЄС. Дисципліна охоплює питання встановлення та дотримання стандартів у сферах соціального забезпечення, пенсійного страхування, соціальної допомоги, зайнятості, оплати праці, охорони здоров'я, соціальних послуг та соціального включення.

Змістова частина конспекту лекцій побудована за окремими темами, які виокремлюють специфіку реалізації соціальних стандартів у соціальній політиці держав-членів ЄС:

- соціальні стандарти держав-членів ЄС;
- стандарти соціальної політики держав-членів ЄС;
- соціальні стандарти у сфері праці держав-членів ЄС;
- соціальні стандарти міграційної політики ЄС;
- європейські та міжнародні соціальні стандарти права на гідний рівень життя і права на соціальне забезпечення;
- європейські та міжнародні соціальні стандарти у соціальному забезпеченні;
- соціальні стандарти європейської політики протидії соціальному виключенню громадян;
- соціальні стандарти пенсійного забезпечення в державах ЄС;
- стандарти соціального діалогу в соціальній політиці держав-членів ЄС;
- реалізація європейських та міжнародних соціальних стандартів.

В результаті вивчення та засвоєння основних положень дисципліни «Соціальні стандарти держав-членів ЄС» студент повинен:

ЗНАТИ:

- сутність та значення соціальних стандартів;
- соціальні права в європейській правовій системі;
- стандарти соціальної політики держав-членів ЄС;

- європейські стандарти права на працю;
- міжнародно-правові стандарти у сфері міграції;
- європейські стандарти на гідний рівень життя;
- стандарти та принципи соціального забезпечення в ЄС;
- соціальні стандарти пенсійного забезпечення в державах-членах ЄС;
- стандарти соціального діалогу в державах-членах ЄС.

ВМІТИ:

- орієнтуватися в системах європейських і міжнародних стандартів;
- володіти нормативно-правовими документами щодо соціальних стандартів держав-членів ЄС;
- здійснювати порівняльну оцінку соціальних стандартів держав ЄС;
- застосовувати європейський досвід у професійній діяльності у сфері соціального забезпечення;
- аналізувати нормативно-правове регулювання стандартів соціальної політики держав-членів ЄС;
- обґрунтовувати напрями вдосконалення національної системи соціального забезпечення з урахуванням стандартів ЄС.

Дисципліна «Соціальні стандарти держав-членів Європейського Союзу» орієнтована на реалізацію інтегральної компетентності: здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної діяльності соціального забезпечення або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Актуальність вивчення навчальної дисципліни зумовлена сучасними соціально-економічними викликами, процесами європейської інтеграції України та необхідністю адаптації національної системи соціального забезпечення до стандартів Європейського Союзу. Опанування навчального матеріалу сприятиме формуванню професійних компетентностей здобувачів освіти, розвитку здатності застосовувати європейський досвід у практичній діяльності, а також підвищенню якості управління та надання соціальних гарантій і послуг населенню.

Тема 1. Соціальні стандарти держав Європейського Союзу

План

1. Інституційно-політичний устрій ЄС та особливості соціальної інтеграції.
2. Поняття «соціальні права людини», історія їх розвитку.
3. Соціальні обов'язки держави та їх міжнародно-правове регулювання.
4. Поняття та система міжнародних соціальних стандартів.
5. Міжнародні стандарти соціальних прав людини.
6. Соціальні права в європейській правовій системі.
7. Поняття та загальна характеристика джерел міжнародних соціальних стандартів.
8. Європейські соціальні стандарти в контексті сучасної моделі джерел права соціального забезпечення.

1.1. Інституційно-політичний устрій ЄС та особливості соціальної інтеграції.

Європейський Союз – це інтеграційно-міжнародне об'єднання 27 європейських країн, що поєднує в собі риси міжнародної організації і федеральної держави.

Цілі діяльності Європейського Союзу – сприятливі зміни в суспільному житті, до яких повинна прагнути дана організація при розробці і прийнятті правових актів та інших рішень. Вони закріплені в ст. 3 його установчого договору.

До офіційних інституцій Євросоюзу відносяться:

- Європейська Комісія;
- Рада Європейського Союзу;
- Європейська рада;
- Суд Європейського Союзу;
- Європейський центральний банк;
- Європейський суд аудиторів;
- Європейський парламент;
- Європол;
- Омбудсмен.

Європейська Комісія – виконавчий орган ЄС, які призначаються на п'ять років національними урядами, але повністю незалежні у виконанні своїх обов'язків. Склад Комісії затверджується Європейським Парламентом.

Європейський Парламент – зібрання 751 депутата, що безпосередньо обираються громадянами країн-членів ЄС строком на п'ять років. Голова Європарламенту обирається на два з половиною роки. Депутати Європарламенту вивчають законопроекти і затверджують бюджет.

Рада Європейського Союзу в ЄС – основний орган ухвалення рішень, який збирається на рівні міністрів національних урядів.

Європейський Суд – Судовий орган ЄС вищої інстанції, регулюючий розбіжності: між державами – членів ЄС; між державами-членами ЄС і самим Європейським Союзом.

Рахункова палата – орган Європейського Союзу, створений з метою проведення аудиторської перевірки бюджету ЄС і його інститутів.

Європейський Омбудсмен – займається скаргами європейських приватних і юридичних осіб на інститути і установи ЄС.

Європейський центральний банк – визначає валютну політику країн ЄС.

1.2. Поняття «соціальні права людини», історія їх розвитку.

Соціальні права як складна соціальна система базується на системі правових стандартів, зміст і обсяг яких зумовлені особливостями функціонування та потребами в нормативному регулюванні відносин у соціальній сфері.

Соціальні права – 1) сукупність прав індивіда у соціальній сфері, що полягають у можливості набуття соціальних благ, володінні, користуванні та розпорядженні ними та їх захисті або виникненні певних дій у соціальній сфері; 2) сукупність конституційних прав індивіда, що визначають юридичні можливості людини претендувати на отримання матеріальних благ від держави за настання певних умов; 3) соціальні права людини – правові норми, які визначають місце людини в соціальній сфері суспільства, забезпечують їй можливість мати, користуватися і розпоряджатися соціальними благами.

Вирізняють три підходи до змісту соціальних прав за об'єктом регулювання залежно від розуміння закладеного в ньому підходу до поняття «соціальне»:

- 1) у широкому розумінні – соціальні права у сфері суспільних відносин;
- 2) у вузькому розумінні – соціальні права у соціальній сфері як підсистемі суспільних відносин;
- 3) у звуженому розумінні – соціальні права у сфері соціального захисту та соціального забезпечення.

1.3. Соціальні обов'язки держави та їх міжнародно-правове регулювання.

Соціальні обов'язки держави – це нормативно закріплені дії, виконання яких покладене на органи управління державою і яких слід безумовно дотримуватися з метою гарантування соціальних прав людини.

До основних соціальних обов'язків держави перед громадянами належить:

- 1) поважати права людини, у тому числі й соціальні;
- 2) забезпечити дотримання соціальних прав людини, закріплених у міжнародному та національному законодавстві;
- 3) сприяти всебічному розвитку людини шляхом надання якісної освіти;
- 4) реалізувати права на працю;

- 5) не перешкоджати реалізації права на страйк;
- 6) створити умови для реалізації права на відпочинок;
- 7) забезпечити право на соціальний захист;
- 8) гарантувати право на житло;
- 9) підтримати достойний життєвий рівень громадян;
- 10) задовольнити право на охорону здоров'я, медичну допомогу.

Соціальні права людини і соціальні обов'язки держави знайшли відображення у таких міжнародно-правових актах, як:

- 1) Загальна декларація прав людини (1948);
- 2) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966);
- 3) Європейська соціальна хартія (переглянута) (1966);
- 4) Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) (1990);
- 5) Хартія основних прав Європейського Союзу (2000);
- 6) Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників (1989);
- 7) Конвенція Міжнародної організації праці тощо.

1.4. Поняття та система міжнародних соціальних стандартів.

Загальні ознаки, які характеризують поняття «стандарт»:

- 1) нормативне закріплення стандарту;
- 2) встановлення певного рівня вимог та гарантій залежно від сфери застосування даного стандарту;
- 3) еталонний характер, тобто стандарт є орієнтиром для зіставлення з ним інших подібних об'єктів.

Державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими юридично-правовими законами, іншими юридично-правовими актами чинники та основні вимоги до якості та рівня життя населення, що гарантується конституцією країни і базуються на системі науково обґрунтованих норм і нормативів та показниках їх виміру.

Міжнародні стандарти – загальні правила, єдині вимоги, які ставляться до тих чи інших нормативних основ і правозастосовної практики з точки зору міжнародного права; певний правовий рівень, нижче якого держави опускаються не вправі.

Міжнародний соціальний стандарт є комплексом норм, який закріплений в міжнародно-правових актах, що визначають гідні умови життєдіяльності людей, забезпечують розвиток особи та соціальну захищеність.

Міжнародний соціальний стандарт – закріплений у міжнародному нормативному акті загальнознаний рівень реалізації прав у сфері праці, соціального забезпечення та освіти.

Міжнародні стандарти соціальних прав громадян закріплено переважно в правових актах ООН і МОП.

Система міжнародних соціальних стандартів передбачає їх поділ за:

- сферою дії (загальні та регіональні);
- за змістом (у сфері праці та відпочинку, у соціальному забезпеченні);
- за суб'єктами (загальні та спеціальні, що встановлюються щодо окремих суб'єктів – дітей, жінок, сімей, окремих працівників).

1.5. Міжнародні стандарти соціальних прав людини.

Зміст міжнародних стандартів відображає найбільш цінні й універсально значущі норми та положення, відтворює кращий досвід соціальних прав, напрацьований у національних системах.

Серед міжнародних актів, які мають універсальне значення для формування і функціонування інституту соціальних прав в усіх державах є міжнародний білль про права людини, який складається із Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародного пакту про громадянство та політичні права.

Міжнародний білль про права людини є важливою віхою історії прав людини, яка свідчить про початок важливого етапу в історії людства: свідоме наділення людської особистості гідністю і цінністю.

1.6. Соціальні права в європейській правовій системі.

Основу соціальних прав країн європейського континенту становлять права, що є результатом політики у цій сфері Ради Європи та права Європейського Союзу. У 1996 р. європейська спільнота задекларувала нові соціальні права і принципи у Європейській соціальній хартії (переглянутій). Соціальні права і принципи, зафіксовані в ній, спрямовані на підвищення рівня життя і соціального благополуччя населення.

Зміст соціальних прав у Європейській соціальній хартії (переглянутій).

1. Житло. Забезпечення доступу до житла належного рівня, зменшення кількості безпритульних, житлова політика, орієнтована на всі категорії малозабезпечених тощо.
2. Охорона здоров'я. Доступне та ефективне медичне обслуговування кожному, політика спрямована на профілактику захворювань тощо.
3. Освіта. Безкоштовна початкова і середня освіта, безкоштовні та ефективні служби професійної орієнтації тощо.
4. Зайнятість. Заборона примусової праці, заборона прийняття на роботу дітей до 15 років, досягнення повної зайнятості, право на страйк тощо.
5. Юридичний та соціальний захист. Юридичний статус для дітей, захист від жорстокого поводження та насилля, юридичний захист сімей, турбота про дітей тощо.
6. Свобода пересування. Право на воз'єднання сім'ї, право громадян на виїзд з країни, наявність процедурних гарантій у разі виселення з країни, спрощення імміграційного режиму.
7. Заборона дискримінації. Право чоловіків і жінок на рівне ставлення і в рівні можливості у сфері зайнятості.

Вирішальним досягненням у сфері соціальних прав стало надання (за Лісабонським договором) Хартії ЄС про основні права юридично обов'язкової сили.

Сьогодні соціальні права є фундаментальними і посідають важливе місце в системі прав Європейського Союзу.

1.7. Поняття та загальна характеристика джерел міжнародних соціальних стандартів.

Під джерелами міжнародних соціальних стандартів слід розуміти загальновідомі та внутрішньо-структуровані способи встановлення і вираження суб'єктами міжнародного права загальнообов'язкових правил поведінки, які регулюють суспільні відносини у соціальній сфері.

Особливість джерел міжнародних соціальних стандартів полягає в тому, що норми міжнародних договорів, як правило, не регулюють суспільні відносини у соціальній сфері, а встановлюють певні стандарти у галузі праці, освіти і соціального забезпечення, які через їх імплементацію в національному законодавстві кожної країни, що бере в них участь, конкретизуються й поділяються певним правовим механізмом їх реалізації (наприклад, визначення понять «примусова праця», «право на працю», «достатній життєвий рівень» тощо).

Критерії класифікації міжнародних соціальних стандартів:

- 1) Залежно від сфери дії виділяють загальні та регіональні (європейські, американські тощо);
- 2) За змістом, які встановлюють стандарти у сфері: освіти, праці, соціального забезпечення;
- 3) За характером виконання розмежування на такі, що виконуються самостійно та які самостійно не можуть виконуватися;
- 4) За суб'єктом джерела міжнародних соціальних стандартів можна поділити на: загальні та спеціальні (ті, що містять норми, які поширюються на окремі категорії людей – дітей, жінок, сімейних осіб тощо);
- 5) За міжнародним органом чи організацією, що їх приймає (джерела міжнародних соціальних стандартів ООН, у тому числі МОП: джерела Ради Європи тощо).

Найважливішим джерелом міжнародних соціальних стандартів є: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Європейська соціальна хартія; Європейський кодекс соціального забезпечення; Конвенції міжнародної організації праці.

1.8. Європейський соціальний стандарт в контексті сучасної моделі джерел права соціального забезпечення.

Європейська модель соціального забезпечення (захисту) характеризується такими рисами: сприяє розвитку інклюзивного суспільства, передбачає відповідальність суспільства та держави за ефективну соціальну

політику, наявність ефективної та доступної системи соціальних прав, наявність гнучкого правового регулювання у сфері соціального забезпечення.

Європейські соціальні стандарти є основоположним та фундаментальним видом міжнародних соціальних стандартів, які формуються під впливом нормотворчих повноважень уповноважених інституцій. Європейські соціальні стандарти слід розглядати у широкому і вузькому значенні. У широкому значенні європейські соціальні стандарти – це сукупність норм, положень і стандартів концептуального характеру, які містяться в міжнародно-правових актах, ухвалених уповноваженими європейськими інституціями.

У вузькому значенні європейські соціальні стандарти – це сукупність визнаних та закріплених відповідно до основоположних європейських міжнародно-правових актів соціальних прав людини. Основними ознаками європейських соціальних стандартів є такі: 1) вони є результатом нормотворчої діяльності уповноважених європейських інституцій; 2) закріплені в міжнародно-правових актах Ради Європи і ЄС; 3) містять систему норм, положень, стандартів з питань соціального забезпечення; 4) містять систему основоположних соціальних прав; 5) є правовим базисом розвитку соціального законодавства окремих держав-членів ЄС; 6) є правовим базисом формування новітньої системи джерел європейського права соціального забезпечення.

Основними тенденціями формування сучасної системи джерел права соціального забезпечення через призму європейських соціальних стандартів є такі: 1) розробка та запровадження Національної стратегії соціальних реформ та розвитку законодавства про соціальне забезпечення; 2) формування Національної концепції імплементації європейських соціальних стандартів; 3) запровадження європейської та наукової соціально-правової експертизи проектів нормативно-правових актів про соціальне забезпечення; 4) розробка та утвердження дієвої системи соціальних стандартів та соціальних гарантій.

Література

Основна

1. Андрієнко І. С. Міжнародні стандарти соціального забезпечення в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. -2022. №4 Ч. 1. с.142-147.

2. Джура Х. Ю. Специфіка міжнародних соціальних стандартів як компонент міжнародного правового механізму. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2025 / №2 (3 2). с.56-62.

3. Людські права: навчальний посібник. Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2023. 231 с.

4. Міжнародні стандарти і Україна. Аналітичні матеріали. 2023.

5. Сучасна політика розвитку Європейського Союзу: навчальний посібник / Упорядкування В. І. Андрейка. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2022. – 304 с.

Додаткова

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
2. Єдиний європейський акт [Електронний ресурс]: Угода від 17 лютого 1986 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – Режим доступу: : <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Міжнародний пакт про політичні і громадянські права [Електронний ресурс] (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – Режим доступу: : <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Європейський кодекс соціального забезпечення: Кодекс Ради Європи від 06.11.1990 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: : <http://zakon2.rada.gov.ua/law/show/1994-329>.

Контрольні питання

1. Яким чином відбувалося договірне оформлення Європейського Союзу?
2. Що таке «ставки» Європейського Союзу?
3. Охарактеризуйте інституції Європейського Союзу.
4. Як ви розумієте поняття «Європейська ідентичність»?
5. Що таке спільні європейські цінності?
6. Що є ключовими проблемами та цінностями соціальної політики країн ЄС?
7. Які соціальні права людини закріплені на законодавчому рівні?
8. У яких міжнародних актах зосереджені основні соціальні права людини та соціальні обов'язки держави?
9. Що таке міжнародний стандарт?
10. Як можна систематизувати міжнародні соціальні стандарти?
11. У чому полягає значення міжнародних соціальних стандартів?
12. Як можна класифікувати джерела міжнародних соціальних стандартів?
13. Охарактеризуйте європейські соціальні стандарти.

Теми рефератів, доповідей і творчих завдань

1. Договірні-правова основа Європейського Союзу.
2. Джерела права Європейського Союзу.
3. Інституційна система Європейського Союзу.

4. Україна – ЄС: розвиток відносин і основні напрями співробітництва.
5. Природа, джерела та зміст соціальних прав людини.
6. Особливості формування та правові основи Європейського соціального права.
7. Поняття соціальної держави та її соціальні обов'язки щодо громадян.
8. Історія та еволюція міжнародних стандартів у сфері соціальних прав людини.
9. Поняття та зміст соціальних прав як основи соціальної політики в ЄС.
10. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики ЄС у сфері соціальних прав.
11. Загальна характеристика Європейських соціальних стандартів.

Тема 2. Стандарти соціальної політики держав-членів ЄС

План

1. Сутність та принципи соціальної політики держав-членів ЄС.
2. Основні напрями Європейської соціальної політики.
3. Європейські моделі соціального партнерства.
4. Нормативно-правове регулювання стандартів соціальної політики країн-членів ЄС.

2.1. Сутність та принципи соціальної політики держав-членів ЄС

Соціальна політика – система управлінських, регулятивних, організаційних рішень та дій, а також цілеспрямованої діяльності суб'єктів, що сформувалися в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку та втілена в соціальних програмах і соціальній практиці з метою задоволення соціальних потреб та інтересів людини в суспільстві.

Європейська соціальна модель – це набір принципів, цінностей, спільних для європейських країн, візія суспільства, в якому стабільне економічне зростання поєднується з постійним покращенням умов життя та праці його громадян.

Ґрунтується на Соціальній хартії, яка є політичним інструментом, який накладає на країни-члени «моральні зобов'язання» і покликані гарантувати певні соціальні права громадянам цих країн.

Ціннісну основу соціальної політики в ЄС складає почуття «європейської ідентичності», яка базується на глибоко вкорінених спільних «європейських цінностях».

Основними європейськими цінностями заведено вважати такі:

- демократія;
- повага людської гідності;
- повага прав людини;
- верховенство права і закону;
- толерантність.

Комісія Європейських громад, ще в 1993 р. зазначила, що в різних країнах у поняття «соціальна політика» вкладається неоднаковий зміст. З огляду на це вона запропонувала визнати, що соціальною політикою є всі закони, здійснювані в соціальній сфері.

Соціальна політика сучасних держав має бути здійснювана не лише на підтримку наявного рівня соціальних гарантій і створення механізмів соціального захисту окремих, найбільш уразливих соціальних груп, а й на реалізацію довготривалих програм щодо кардинальної зміни основ системи соціального захисту, підвищення її ефективності.

Соціальна політика – це діяльність та принципи суспільства, які формують спосіб, за допомогою якого воно втручається у відносини між індивідами, групами, громадами, соціальними закладами та регулює їх.

Принципами соціальної політики є:

- принцип пріоритету соціальних інтересів людини;
- принцип соціальної справедливості;
- принцип соціальної відповідальності;
- принцип єдності об'єктивного і суб'єктивного в реалізації соціальної політики;
- принцип комплексної соціальної політики;
- принцип активного характеру соціальної політики

2.2. Основні напрями Європейської соціальної політики

Країни ЄС розробили структурований підхід до процесу формування системи соціальних гарантій шляхом громадських консультацій. Соціальні плани та напрями урядів країн ЄС окреслюються у так званій «Зеленій книзі». Пропозиції та зауваження з боку суспільства консолідуються в «Білій книзі», яка також публічно обговорюється.

Основні напрями сучасної європейської соціальної політики виходять з того, що:

- соціальні інтереси визначають стратегію економічної політики;
- ефективна соціальна політика можлива лише за умови макроекономічної стабілізації, яка забезпечує свободу вибору правильного рівня, профілю податків та прозорого механізму їх збирання;
- система соціального забезпечення гарантує надання широких послуг, а не створення забезпечення лише мінімального рівня для найбільш вразливих верств населення;
- економічна політика, що підтримує повну зайнятість робочої сили, є найкращою соціальною політикою.

Досягнення європейських стандартів в соціальній сфері – рівня доходу, структури споживання, добробуту, зайнятості, фінансування соціальних програм має пріоритетне економічне значення.

Відкритий метод координації є способом адаптації європейських соціальних вимірів у всіх країнах-членах ЄС. Методика навчання на прикладі інших держав називається «відкритим координаційним методом».

Співпраця в галузі європейської соціальної політики здійснюється за відкритим методом координації, який має такі складові:

- 1) визначення завдань та рекомендацій на рівні ЄС;
- 2) встановлення кількісних та якісних показників і стандартів для моніторингу успіхів;
- 3) розвиток національних планів дій;
- 4) стимулювання процесу взаємного навчання через формальне та перехресне оцінювання.

2.3. Європейські моделі соціального партнерства

Розвиток соціального партнерства сприяє становленню у Європі держави загального добробуту, для якої характерні: високий рівень охоплення соціальним захистом усіх громадян, застосування принципів соціальної справедливості.

Найвідомішою є класифікація держав загального добробуту, яку розробив Г.Спін-Андерсен за ознаками доступності, охоплення населення і ступенем перерозподілу доходів у системах соціального забезпечення.

Виокремив три моделі – ліберальну, консервативну і соціалістичну. Специфічною рисою ліберальної моделі є провідна роль, що надається соціальній допомозі, тоді як обов'язковому соціальному страхуванню відводиться скромне місце.

Консервативна модель віддає соціальному страхуванню перевагу перед адресною соціальною допомогою.

Держави, що належать до соціалістичної (скандинавської) моделі розвинули найбільшу систему перерозподілу доходів, яка пом'якшує розшарування суспільства за рівнем доходу.

Експерти МОП визначають соціальне партнерство як механізм, завдяки якому роботодавці, працівники та держава розробляють і узгоджують комплекс багатосторонніх питань для розв'язання всіх проблем соціальної та економічної політики.

Існуючі в ЄС моделі соціального партнерства відрізняються одна від одної організаційним механізмом і правилами регулювання соціально-трудова відносин, ступенем централізації та децентралізації, процедурами участі у соціальному діалозі.

Сьогодні спостерігається розвиток нового виду соціального партнерства, який об'єднує таких суб'єктів як: структури ЄС, національні уряди, транснаціональні корпорації, профспілкові організації та об'єднання роботодавців.

2.4. Нормативно-правове регулювання стандартів соціальної політики Європейського Союзу

Початок формування єдиної соціальної політики ЄС пов'язують з адекватним розвитком законодавства, як правової бази реалізації соціальної політики. Серед правових актів слід відмітити:

- Єдиний Європейський акт (угода від 17.12.1986 р.);

- Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників від 09.12.1989 р.

Положення цих актів гарантують права на вільне переміщення і свободу вибору занять, праця і справедлива винагорода, поліпшення умов праці, соціальний захист, свободу асоціацій і колективних договорів, право на інформацію, захист дітей та підлітків тощо.

Стратегічні напрями соціальної політики можна оцінити як за розвитком правових норм директив ЄС, так і за стратегіями співтовариства (Лісабонська стратегія 2000 р., Оновлена Лісабонська стратегія 2005-2010 р., Стратегія «Європа 2020»).

Нова стратегія розвитку в розрізі соціальної політики передбачає врахування:

- орієнту на результативність освіти, професійні знання;
- соціальну узгодженість, яка може бути забезпечена високим рівнем зайнятості, працевлаштування молоді.

Література

Основна

1.Барінов Д. В. Нормативно-правове забезпечення соціальних прав громадян Європейського Союзу. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 6. 2023. с.194-198.

Орловська І. Г.Європейський стовп соціальних прав як орієнтир соціальної політики України в умовах європейського вектора розвитку. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. №4 .Ч.2

.3.Ситник Олександр. Соціальні стандарти ЄС як інструмент забезпечення стабільності трудових ринків країн-членів в умовах глобальних викликів. Грані. Том 28. № 4. 2025. с.5-11.

4.Соціальна політика: навчальний наочний посібник / Є.І. Бородин, Н.Г. Сорокіна; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». – Електрон. дані. – Дніпро : НТУ «ДП», 2023. – 327 слайди.

<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/2213/2183>

5.СТАНДАРТИ ЄС У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ. Аналітичні матеріали. 2023.

<https://jurfem.com.ua/standarty-yees-u-spheri-sotszabezpechennya/>

6.Хаустов В.К. Сучасний вимір соціальної політики країн Європейського Союзу-орієнтир реформ в Україні. Український соціум. 2023. № 4 (87). с.50-68.

Додаткова

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
2. Єдиний європейський акт [Електронний ресурс]: Угода від 17 лютого 1986 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – Режим доступу: : <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Міжнародний пакт про політичні і громадянські права [Електронний ресурс] (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – Режим доступу: : <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Європейський кодекс соціального забезпечення: Кодекс Ради Європи від 06.11.1990 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: : <http://zakon2.rada.gov.ua/law/show1994-329>.

Контрольні питання

1. Розкрийте сутність соціальної політики.
2. Яка основна мета та завдання соціальної політики країн ЄС?
3. Розкрийте пріоритети соціальної політики в сучасних умовах.
4. Наведіть характеристику принципів соціальної політики.
5. Охарактеризуйте основні моделі соціальної політики.
6. Охарактеризуйте сутність юридичної та ціннісної структури соціальної політики ЄС.
7. Що таке спільні європейські цінності?
8. Які причини зумовили розвиток у ЄС соціального партнерства?
9. Які спільні партнерські структури створені в рамках ЄС?

Теми рефератів, доповідей та творчих питань

1. Соціальна політика як суспільний феномен.
2. Соціальна справедливість як принцип соціальної політики.
3. Моделі соціальної політики в країнах ЄС.
4. Сутність держави загального добробуту.
5. Поняття та типи соціального партнерства.
6. Досвід соціальної політики європейських держав для України.
7. Загальна характеристика нормативно-правових документів щодо соціальної політики в країнах ЄС.
8. Ключові проблеми та цінності соціальної політики країн ЄС.

Тема 3. Соціальні стандарти в сфері праці держав-членів ЄС

План

1. Ринок праці як об'єкт соціальної політики.

2. Зміст міжнародного та європейського соціального стандарту права на працю, його елементи.
3. Стандарт права як об'єднання для захисту економічних і соціальних інтересів, його елементи.
4. Сутність міжнародного соціального стандарту права на відпочинок і дозвілля, його зміст.

3.1. Ринок праці як об'єкт соціальної політики

Праця виступає основним видом діяльності людини. Функції праці:

- цілепокладаюча;
- соціогеніруюча;
- комунікативна;
- стратифікуюча;
- соціокультурна.

Трудовий потенціал – інтегральний показник кількісних і якісних характеристик населення, що відображає можливості створення матеріальних і духовних благ суспільства.

Людський потенціал – міра втілених у людині здібностей, толерантну, рівня освіти, кваліфікації та її здатність примножити дохід.

Соціально-трудова потенціал – комплексна категорія, яка відображає інтегральну сукупність кількісно-якісних характеристик населення, здатного до праці та соціальних характеристик із притаманними культурою, етикою, соціальними зв'язками, що дають змогу формувати, розвивати та ефективно реалізувати трудові можливості населення на основі зайнятості в економіці.

Ринок праці становить систему організації найманої праці на основі ринкових законів, яка включає роботодавців, що пред'являють пакет на працю найманих працівників, що формують на цьому ринку пропозицію праці, а також механізми й інститути узгодження інтересів працівників і роботодавців.

Зайняте населення – активна частина трудових ресурсів, залучена до суспільного виробництва.

3.2. Зміст міжнародного та європейського соціального стандарту прав на працю, його елементи

Основні правила і принципи державної політики у сфері праці закріплені в документах ООН, конвенціях і рекомендаціях МОП, задекларовані в актах Ради Європи.

Стандарти ООН у сфері праці (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права):

- право на працю;
- право на вільний вибір робіт;
- право на захист від безробіття;
- право на справедливі і сприятливі умови праці;
- право на рівну платню за однакову працю без будь-якої дискримінації;

- право на справедливу і задовільну винагороду, здатну забезпечити гідне людині існування для працюючого і його сім'ї і доповнюване за необхідності іншими засобами соціального захисту;
- право створювати професійні спілки і вступати в них для захисту своїх інтересів;
- право на відпочинок, дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого часу і на оплачувану періодичну відпустку;
- безпечні і здорові умови праці;
- право на страйк.

Європейські стандарти соціальної політики у сфері праці були закріплені в Європейській соціальній хартії (переглянутій) у 1996 р. Вона разом із Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод складає єдиний механізм забезпечення прав людини в Європі. Це положення є частиною системи стандартів Ради Європи у сфері прав людини, що базується на ідеї відкритого суспільства, повазі прав і свобод людини, забезпеченні верховенства права.

Європейська соціальна хартія (переглянута) була ратифікована Україною 14 вересня 2006 р. і набула чинності 1 лютого 2007 р. Приєднавшись до 27 статей та 74 пунктів Хартії, Україна підтвердила свій європейський вибір і взяла на себе зобов'язання сприяти забезпеченню надійних передумов реалізації прав та свобод громадян у всіх їх виявах.

3.3. Стандарт права як об'єднання для захисту економічних і соціальних інтересів, його елементи

Загальні положення щодо права кожної людини на участь у створенні профспілок та входження до їх складу для захисту своїх інтересів міститься в п.4 ст.23 Загальної декларації прав людини.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст.22) проголошує право на свободу асоціацій, включаючи право створювати профспілки і вступати до них з метою захисту своїх інтересів.

Сьогодні поряд з універсальними нормами ООН центральне місце в системі міжнародно-правового захисту працівників на створення профспілок та участь в їх діяльності належить міжнародно-правовим актам Міжнародної організації праці (МОП). Серед конвенцій МОП, які регулюють право на об'єднання для захисту економічних та соціальних інтересів слід відмітити:

- конвенція МОП №87 «Про свободу асоціації та захист права на організацію» від 09.07.1948р.;
- конвенція МОП №98 «Про застосування принципів права на організацію і на ведення колективних переговорів» від 01.07.1949р. (ратифіковано 14.09.1956р.).

Право на об'єднання роботодавців в організації закріплені Законом України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» від 22.06.2012р. №5026-VI.

Елементами стандарту права на об'єднання у профспілки з метою захисту економічних та соціальних інтересів слід визнати такі:

- 1) право створювати організації, що базуються на принципах:
  - добровільності під час вступу до профспілкової організації,
  - спільності інтересів під час створення та об'єднання у профспілки,
  - можливості створювати об'єднання профспілок (федерації, конфедерації);
- 2) право безперешкодно функціонувати, що реалізується на таких засадах:
  - мета діяльності профспілки – здійснення представництва та захисту трудових соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки,
  - заборона дискримінації за ознаками належності до профспілок,
  - професійні спілки, їх об'єднання у своїй діяльності незалежні від державних органів.

3.4. Сутність міжнародного соціального стандарту права на відпочинок і дозвілля, його зміст

Міжнародний соціальний стандарт права на відпочинок складається з наступних елементів:

- 1) обмеження робочого часу (тривалість) роботи протягом робочого дня, перерви для відпочинку, скорочений та неповний робочий день тощо;
- 2) оплачувана періодична відпустка.

У міжнародному законодавстві, що регулює забезпечення часу відпочинку слід відмітити:

- Загальна декларація прав людини;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права;
- Європейська соціальна хартія.

Відмітимо також Конвенції Міжнародної організації праці (МОП):

- Конвенція №47 «Про скорочення робочого часу до сорока годин на тиждень» від 22.06.1935р. (ратифікована 10.08.1956р.);
- Конвенція №31 «Про обмеження робочого часу у вугільних шахтах» від 18.06.1931р.;
- Конвенція №49 «Про скорочення робочого часу на складувних заводах» від 25.06.1935р.;
- Конвенція №153 «Про тривалість робочого часу та періоди відпочинку на дорожньому транспорті» від 27.06.1979р. (ратифікована 06.03.2008р.);
- Конвенція №52 «Про щорічні оплачувані відпустки» від 24.06.1936р. (ратифікована 14.09.1956р.);
- Конвенція №132 «Про оплачувані відпустки» від 24.06.1970р. (ратифікована 29.05.2001р.)

Література

Основна

- 1.Близнюк, В., Яценко, Л. (). Ринок праці у вимірі соціальної якості. *Сталий розвиток економіки*, (1(46)). 2023. с.21-30.
- 2.Гетьманцева Н.Д.,Вакарюк Л.В. Соціальна політика держави на ринку праці.Юридичний науковий електронний журнал. №4.2024.с.282-285.
http://www.lsej.org.ua/4_2024/66.pdf
- 3.Ткачук В. А., Ланченко Є. О., Балан О. Д., Гаврилук І. П. Економіка праці й соціально-трудові відносини: навч. посібник. Київ: НУБіП України, 2022. 616 с.
- 4.Рибак О.О.Міжнародно-правові акти та їх вплив на законодавство України, що регулює право на відпочинок.Юридичний науковий електронний журнал.№ 3/2024. с.248-251.http://www.lsej.org.ua/3_2024/58.pdf

Додаткова

1. Комітет зайнятості ЄС [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/social/main>

Контрольні питання

1. Якими є основні етапи формування ринку праці в ЄС?
2. Як протидіє ЄС «соціальному туризму»?
3. Охарактеризуйте політику і стратегію зайнятості в ЄС.
4. Яку політику боротьби з безробіттям проводять країни ЄС?
5. У чому полягає сутність міжнародного стандарту права на працю?
6. Які елементи включає стандарт права на працю?
7. Які міжнародні акти закріплюють стандарт права на працю?
8. Які елементи охоплює стандарт права на об'єднання з метою захисту економічних та соціальних інтересів?
9. У яких міжнародних актах втілений стандарт права на відпочинок і дозвілля?
10. Якою є діяльність Європейської служби зайнятості?

Теми рефератів, доповідей і творчих завдань

1. Порівняльний аналіз державної політики у сфері праці в Україні та країнах ЄС.
2. Особливості і тенденції розвитку світового ринку праці.
3. Сутність та діяльність Європейської служби зайнятості.
4. Політика і стратегія зайнятості в ЄС.
5. Нормативно-правова база міжнародних і європейських стандартів.
6. Міжнародні стандарти соціальної політики у сфері праці.
7. Порівняльний аналіз державної політики у сфері праці в Україні та країнах ЄС.
8. Основні напрями Міжнародної політики у сфері праці.
9. Завдання у сфері праці передбачені Угодою про асоціацію між Україною і ЄС: загальна характеристика.

Тема 4. Соціальні стандарти міграційної політики Європейського Союзу

План

1. Міграція в Європі.
2. Формування стандартів міграційної політики ЄС.
3. Основні напрями та стандарти спільної міграційної політики ЄС.
4. Міжнародно-правові стандарти у сфері міграції.

4.1. Міграція в Європі

Визначальним для динаміки трудової міграції в ЄС і світі в цілому є закон попиту та пропозиції. Країни з розвинутою ринковою економікою, які переживають демографічний спад, потребують додаткової робочої сили для компенсації скорочення національних трудових ресурсів. В країнах, що розвиваються є значна частка осіб працездатного віку. На міжнародному ринку праці існує як попит, так і пропозиція працівників.

Одночасно із визнанням необхідності припливу іноземних працівників для розвитку економіки у країнах ЄС зростає усвідомлення важливості збалансованого, комплексного, багаторівневого і різнобічного управління міграційними процесами. Конкретні управлінські дії урядів країн ЄС спрямовуються на вирішення кількох основних завдань. Серед них: 1) забезпечити потреби ринку праці у певних категоріях іноземних працівників; 2) запобігти над експлуатації та порушенню прав мігрантів; 3) протидіяти нелегальній трудовій міграції.

Поширеними механізмами регулювання трудової міграції в країнах ЄС є: 1) залучення іноземних громадян, які отримали дипломи навчальних закладів країни перебування;

- 2) встановлення квот, які можуть бути виданими впродовж року;
- 3) двосторонні домовленості між країнами – реципієнтами та країнами – донорами.

4.1 Формування стандартів міграційної політики ЄС

Якісно новим кроком у регулюванні міграційних процесів стало підписання 1992р. Договору про створення Європейського Союзу (Маастрихтської угоди), де було заявлено, що громадянин країни-члена є громадянином Союзу.

Значним кроком у формуванні єдиного європейського міграційного простору було набрання в 1995р. чинності Шенгенським домовленостям.

З метою запобігання небажаним наслідкам скасування прикордонного контролю Конвенція передбачала заходи боротьби з неконтрольованою міграцією, торгівлею зброєю і наркотиками, контрабандою. Шенгенські домовленості передбачали також узгодження візової політики.

Переломним моментом на шляху гармонізації стандартів політики у сфері міграції було підписання 1997р. Амстердамської угоди, де окрему частину присвячено свободі пересування, притулку та імміграції.

Стокгольмська програма 2009р. продемонструвала небажання країн ЄС форсувати міграційні питання і містила лише кілька нових ідей.

У грудні 2005р. Єврокомісія затвердила Політичний план щодо легальної імміграції. У 2008р. Єврокомісія сформулювала основні принципи імміграційної політики.

Перший принцип – створення ясної і прозорої системи правил та процедур з метою забезпечення легальної міграції.

Відповідно до другого принципу, економічна міграція має відповідати потребам ринку праці ЄС.

Наступний принцип – солідарність, що передбачає довіру та справедливий розподіл відповідальності між країнами-членами.

Серед принципових напрямів – інтегрована охорона кордону та адекватна візова політика.

В Європейському пакті про імміграцію та притулок (Брюссель, 2008р.) наголошується, що міграція може зробити вагомий внесок в економічний розвиток ЄС. Для подальших дій у сфері міграції було визначено п'ять основних напрямів: 1) організація легальної імміграції відповідно до пріоритетів, потреб та можливостей окремих країн; 2) запобігання нелегальній міграції, забезпечення повернення нелегальних мігрантів до країни походження чи транзиту; 3) підвищення ефективності прикордонного контролю; 4) розбудова європейської системи притулку; 5) поглиблення співробітництва з країнами походження мігрантів з метою забезпечення синергетичної взаємодії між міграцією та розвитком.

4.2. Основні напрями спільної міграційної політики ЄС

Основні напрями спільної міграційної політики ЄС торкаються питань:

- свободи пересування;
- легальної міграції з третіх країн;
- захист кордонів та запобігання нелегальній міграції;
- формування єдиної системи притулку;

- формування загальноєвропейських підходів до інтеграції мігрантів;
- врахування зовнішньополітичної складової міграційної політики;
- протидія міграційній кризі.

4.4. Міжнародно-правові стандарти у сфері міграції

Серед них передусім треба назвати Загальну декларацію прав людини. До сфери міграції особливе значення мають статті, відповідно до яких кожна людина має право на вільне пересування і вибір місця проживання.

Серед документів відмічено Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Ці документи захищають усіх людей, отже, і мігрантів.

Стандарти поведіння з мігрантами містяться також у низці універсальних міжнародно-правових угод, які прямо не стосуються міграційної сфери. Це Конвенція ООН про заборону всіх форм расової дискримінації; Конвенція про права дитини; Конвенція проти всіх форм дискримінації жінок; Конвенція проти катувань та інших жорстоких видів поведіння та покарання.

Широко визнаною державами світу є Конвенція ООН 1951р. про статус біженців. Для забезпечення захисту біженців з 01 січня 1951р. у структурі ООН було створено управління Верховного комісара у справах біженців.

Значна кількість міжнародних документів стосується працівників-мігрантів. Активну діяльність у сфері захисту їхніх прав здійснює міжнародна організація праці (МОП) та прийняті нею відповідні Конвенції.

У рамках ООН у 1990р. було відкрито до підписання Конвенцію про захист прав усіх працівників-мігрантів та членів їхніх сімей.

В числі загальних міжнародно-правових документів у сфері міграції необхідно назвати також Генеральну угоду з торгівлі послугами Світової організації торгівлі (1995р.), якою визначаються загальні правила торгівлі послугами, у т.ч. основні принципи забезпечення пересування осіб для надання послуг за кордоном.

Важливим документом для забезпечення прав мігрантів є Європейська соціальна хартія. Безпосередньо стосується працівників-мігрантів ст.18 і 19.

На окрему увагу заслуговує Європейська конвенція про правовий статус працівників-мігрантів.

Література

Основна

1. Андріїв В., Вахонєва Т. Правове регулювання трудової міграції. Вісник КНУ. Юридичні науки. 125 (1). 2023. с 5-9.

2. Бикова А.Л., Александрюк І.В. Аналіз нормативно-правового регулювання трудової міграції в Україні. Економічний простір. Збірник наукових праць. №191. 2024. с.67-- 73.

3.Івашук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси : навчальний посібник / І. О. Івашук, Н. В. Стахова, М. А. Живко. Тернопіль. : ЗУНУ. 2022. 204 с.

4. Міграційне право України : навч. посіб. / [Сопільник Р. Л. , Ковалів М. В. , Єсімов С. С. та ін.]. Львів : СПОЛОМ, 2023. 260 с.

5.Примуш М. В.,Носачов Є.О.Міграція та міграційна політика як предмет політичного дослідження. Політичне життя. №1. 2025. с.75-80.

6.Харитонов Р. Ф., Шишименко О. І.Міжнародно-правовий захист прав мігрантів у ЄС: сучасний стан. Південноукраїнський правничий часопис. №4. Ч. 3.2022. с.87-90.

Додаткова

1.Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн Східного партнерства. За редакцією Юрія Якименка. Київ. 2023. <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf>

2.Конвенція про статус біженців (Convention Relating to the Status of Refugees), 1951 .<https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>

3.Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудових мігрантів і членів їхніх сімей, 1990

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-protection-rights-all-migrant-workers>

4. Європейська Конвенція з прав людини (ECHR), 1950
<https://www.echr.coe.int/>

5. Директиви ЄС щодо тимчасового захисту та притулку (наприклад, 2001/55/ЄС, рішення 2022/382)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0055>

Контрольні питання

1. Як формується міграційна політика ЄС?
2. Які стандарти міграційної політики ЄС?
3. Які основні напрями спільної міграційної політики ЄС?

4. Як здійснюється соціальний захист мігрантів країн ЄС?
5. Що робиться в ЄС для протидії незаконній міграції або міграційної політики.

Теми рефератів, доповідей та творчих завдань

1. Причини, обсяги та особливості сучасних міжнародних переміщень.
2. Сутність та завдання міжнародної політики ЄС.
3. Законодавство ЄС щодо легальної імміграції з третіх країн.
4. Соціальний захист мігрантів у ЄС.
5. Реалізація виборчого права мігрантів.
6. Протидія незалежній міграції.
7. Міграційна ситуація в Україні: основні характеристики і особливості.

Тема 5. Європейські та міжнародні соціальні стандарти права на гідний рівень життя і права на соціальне забезпечення

План

1. Поняття соціального стандарту на гідний рівень життя.
2. Міжнародні соціальні стандарти права на гідний рівень життя.
3. Порівняльний аналіз Європейських соціальних стандартів на гідний рівень життя в законодавствах ЄС та України.

5.1. Поняття соціального стандарту на гідний рівень життя

Рівень або якість життя – це багатоплановий показник, який формується не тільки за допомогою політики доходів і трудових відносин. Сюди включаються освіта, охорона здоров'я, екологія, доступ до інформації та інших суспільних цінностей. До цього додається необхідність досягнення соціального миру і конструктивний діалог між урядом, бізнесом і громадянами.

Для того, щоб досягти соціального згуртування в ЄС потрібні мінімальні соціальні стандарти, які беруть до уваги різні системи й потреби держав, а також відповідні економічні можливості держав-членів. Формування мінімуму обов'язкових стандартів забезпечує захист від застосування низьких соціальних стандартів, які є інструментом нечесної економічної конкуренції і запобігає зниженню соціальних стандартів для посилення конкурентності економіки тієї чи іншої держави-члена.

5.2. Міжнародні соціальні стандарти права на гідний рівень життя

Вперше право на гідне людське існування законодавчо було визнано на початку ХХ ст. у Німеччині. Згодом це право набуло майже загального поширення і стало своєрідним еталоном, стандартом правового регулювання соціальних прав громадян, а також визначальною ознакою соціальної спрямованості будь-якої держави світу.

Життєвий рівень (рівень життя) населення – найважливіший узагальнюючий соціальний показник, який дає уявлення про достаток

суспільства в цілому, основних соціально-демографічних груп населення або окремих громадян та їх сімей і дозволяє оцінити ефективність соціально-економічної політики держави.

У міжнародній практиці до соціальних стандартів гідного рівня життя належать:

- 1) тривалість життя від 25 (мінімально) до 85 (максимально) років;
- 2) грамотність населення – 100%;
- 3) середня тривалість навчання – 15 років;
- 4) реальний ВВП на душу населення у купівельній спроможності до долара – від 200 (мін.) до 40 тис. (макс.);
- 5) сумарний коефіцієнт народжуваності (середня кількість дітей, народжених жінкою у фертильному віці від 20 до 45 рр.) – 2,14-2,15;
- 6) коефіцієнт старіння населення (частка населення старшого за 65 років, у загальній чисельності населення) – 7%;
- 7) співвідношення 10% найбагатших до 10% найбідніших – 10:1;
- 8) частка населення яке проживає за межею бідності – 10%;
- 9) співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати – 1:3;
- 10) мінімальний рівень погодинної заробітної плати – 3 долари;
- 11) рівень безробіття (з урахуванням прихованого) – 8-10%;
- 12) кількість правопорушень на 100 тис. населення – до 5 тис.;
- 13) рівень депопуляції (кількість народжених до кількості померлих) – 50:50;
- 14) кількість психічних патологій на 100 тис. населення – до 284 одиниць.

Таким чином, гідний рівень життя – це рівень, що дозволяє підтримувати здоров'я і добробут особи і членів її сім'ї у разі хвороби, інвалідності, старості, безробіття та інших випадків втрати засобів до існування з причин, що від цієї особи не залежить.

5.3. Порівняльний аналіз Європейських соціальних стандартів на гідний рівень життя в законодавствах ЄС та України

Європейські стандарти на гідний рівень життя ґрунтуються на міжнародних нормативно-правових документах, таких як Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права.

Особливе значення в соціальній політиці ЄС має Європейська соціальна хартія (переглянута) та Конвенції Міжнародної організації праці.

У рамках адаптації законодавство України до законодавства ЄС важливого значення набуває питання дотримання міжнародних стандартів, зокрема європейських.

Право кожного на гідний рівень життя відповідно до міжнародних і європейських стандартів включає в себе наступні елементи:

- 1) право на здійснення необхідних для підтримки гідності і для вільного розвитку особистості прав у економічній, соціальній та культурній сферах;

- 2) право на такий життєвий рівень, який необхідний для підтримання здоров'я та добробуту сім'ї, що включає право на достатнє харчування, одяг, житло, медичну допомогу та соціальне обслуговування, право на соціальне забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдовство, настання старості чи іншого випадку втрати засобів до існування із незалежних від особи обставин;
- 3) право на постійне покращення умов життя;
- 4) право на свободу від голоду, що забезпечується шляхом вжиття державою індивідуальних та колективних заходів щодо удосконалення виробництва, розподілу та споживання.

У практиці вітчизняного законодавства право на достатній життєвий рівень для особи та її сім'ї закріплено в Конституції України(ст. 48), а також у законах України:

- «Про межу малозабезпеченості»;
- «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»;
- «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»;
- «Про прожитковий мінімум»;
- «Про соціальний діалог» та інші.

Література

Основна

1. Галушко О.І.Гідний рівень соціального забезпечення осіб в Україні: проблеми законодавчого понятійного апарату. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 2. 2022. с.12-17.

2. Петренко В. С.,Карнаушенко А. С.,Мельникова К. В. Соціальні стандарти ЄС та їх вплив на українську економіку. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.2023. №10.

<https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-10-02-03/2023-10-02-03>

3.Семигіна, Т., Слосанська, Г. & Столярик, О. Класифікація та стандартизація соціальних послуг: міжнародний та український досвід. Аналітичний матеріал. Київ: ПРООН. 2024. 274 с.

4.Галдикін О.Гідний рівень життя як категорія соціальної держави. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. No 3. с.63-68.

Додаткова

1.Європейська соціальна хартія (переглянута) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>

2. Єдиний європейський акт [Електронний ресурс]: Угода від 17 лютого 1986 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – Режим доступу: : <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Міжнародний пакт про політичні і громадянські права [Електронний ресурс] (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – Режим доступу: : <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Європейський кодекс соціального забезпечення: Кодекс Ради Європи від 06.11.1990 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: : <http://zakon2.rada.gov.ua/law/show1994-329>.

Контрольні питання

1. У чому призначення міжнародних соціальних стандартів права на гідний рівень життя?
2. Як співвідносяться Міжнародно-правові акти і національне законодавство у сфері соціального забезпечення?
3. Як можна охарактеризувати міжнародний стандарт права на гідний рівень життя?
4. У яких європейських міжнародних актах закріплені стандарти соціального забезпечення?
5. Проаналізуйте Конвенції МОП, що містять стандарти права на гідний рівень життя.
6. Як реалізуються міжнародні соціальні стандарти права на гідний рівень життя у законодавстві України?

Теми рефератів, доповідей та творчих завдань

1. Європейська соціальна хартія (переглянута) про гідний рівень життя.
2. Стандарти якості життя в ЄС: загальна характеристика.
3. Основні напрями спільної європейської політики з поліпшенням умов життя та праці громадян.
4. Соціальна відповідальність бізнесу в країнах ЄС.

Тема 6. Європейські та міжнародні соціальні стандарти у соціальному забезпеченні

План

1. Поняття та принципи соціального забезпечення в ЄС.
2. Міжнародні соціальні стандарти в соціальному забезпеченні: поняття, зміст, реалізація.
3. Специфіка реалізації соціальних стандартів соціального забезпечення в окремих країнах ЄС.

6.1. Поняття та принципи соціального забезпечення в ЄС

Підвидом соціальної політики виступає соціальна політика в сфері соціального забезпечення. Соціальна політика в сфері соціального забезпечення – це цілеспрямована діяльність компетентних державних і недержавних органів і організацій з приводу розподілу суспільного продукту з метою вирівнювання доходів, підвищення добробуту і задоволення життєвих потреб як населення в цілому, так і окремих груп та індивідів.

Складовими соціального забезпечення є:

- джерела фінансування;
- інфраструктура соціального забезпечення;
- соціальні випадки;
- коло осіб;
- мета надання забезпечення;
- види, форми і способи надання соціального забезпечення;
- порядок надання соціального забезпечення.

Сутність соціального забезпечення проявляється у його функціях:

- економічній;
- соціальній;
- політичній;
- демографічній.

Сучасною правовою основою координації системи соціального забезпечення в рамках ЄС вважається ст. 48 ДФЄС.

Основними принципами соціального забезпечення ЄС є:

- недискримінація за ознакою громадянства;
- здійснення виплат незалежно від місця проживання;
- запобігання дублюванню допомоги;
- підсумування періодів, що враховуються для надання допомоги;
- принцип поширення законодавства тільки однієї держави ЄС.

6.2. Міжнародні соціальні стандарти в соціальному забезпеченні: поняття, зміст, реалізація

Міжнародні стандарти соціального забезпечення можна розуміти як закріплені в договорах першого міжнародного права взаємні зобов'язання держави, які добровільно приймаються, щодо встановлення та документування національної системи соціального забезпечення з метою найефективнішої реалізації права громадян на соціальне забезпечення в порядку та на умовах, які відповідають загально цивілізаційним вимогам.

Міжнародні стандарти можна поділити на загальні та спеціальні.

Загальні передбачені міжнародно-правовими актами про права людини універсального й регіонального значення і закріплюють право людини на соціальне забезпечення, не розкриваючи умов його реалізації та рівня гарантованої державами соціальної підтримки. До загальних стандартів у соціальному забезпеченні можна віднести положення таких міжнародно-правових актів, як Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про

економічні, соціальні та культурні права; Європейська соціальна хартія (переглянута) та інші.

Спеціальні стандарти соціального забезпечення закріплюють міжнародні зобов'язання держав у таких питаннях, як види соціальних ризиків; види соціального забезпечення; умови надання соціального забезпечення; рівень соціального забезпечення; порядок надання соціального забезпечення.

Джерелами спеціальних міжнародних стандартів у сфері соціального забезпечення виступають перш за все акти Міжнародної організації праці.

Так, найважливіші міжнародні стандарти спеціального характеру закріплені у Конвенції №102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення».

Серед регіональних джерел, що містять спеціальні міжнародні стандарти у соціальному забезпеченні, особливе місце посідає Європейський кодекс соціального забезпечення. Він встановлює стандарти щодо таких видів соціального забезпечення як: медична допомога, грошова допомога, пенсія за віком тощо.

6.3. Специфіка реалізації соціальних стандартів соціального забезпечення в окремих країнах ЄС

Країни ЄС ґрунтуючись на стандартах соціального забезпечення мають свою національну специфіку.

Так, система соціального забезпечення Словацької Республіки складається з чотирьох основних підсистем: соціального страхування, державної соціальної підтримки, соціальної допомоги і додаткового соціального забезпечення.

В основоположному нормативному правовому акті – Кодексі соціального забезпечення Французької Республіки – в ч.2 ст.1-111-1 зазначено: «Соціальне забезпечення захищає трудящих та членів їх сімей від будь-яких ризиків, здатних знизити або повністю позбавити їх можливості заробляти на життя». Система соціального забезпечення Франції функціонує головним чином за принципом страхування – по старості, хвороби, інвалідності, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, у зв'язку з материнством тощо. Паралельно в країні діє система соціальної допомоги, заснована на ідеї сприяння, витоком якої колись стала добродійна діяльність. В даний час система соціального забезпечення Франції включає в себе три рівні.

Перший рівень складається з базових режимів, що включають в себе загальний режим, поширюються на більшу частину найманих працівників, а також професійні режими, що зачіпають окремі категорії (залізничний транспорт, флот тощо).

Потім слідує додаткові обов'язкові режими і додаткові добровільні режими забезпечення, стосуються або окремих категорій працівників або окремих видів соціального забезпечення.

Система соціального забезпечення Німеччини регламентується Соціальним кодексом. В основу системи соціального забезпечення покладено

принцип страхування. Це означає, що право на соціальну допомогу мають усі застраховані особи.

Система соціального забезпечення в Німеччині включає:

- обов'язкове страхування здоров'я;
- обов'язкове пенсійне страхування;
- обов'язкове страхування від нещасних випадків;
- страхування на випадок безробіття.

Фінансування в основному забезпечується за рахунок страхових внесків економічно активного населення, їх роботодавців і податкових пільг.

Соціальним забезпеченням і чеській науці іменуються сукупність інститутів, установ і заходів, за допомогою яких громадяни забезпечуються у разі хвороби, материнства, виховання дітей, старості, інвалідності та втрати годувальника.

Під формами соціального забезпечення в Чехії розуміється організаційно-правові способи здійснення соціального забезпечення. Розрізняються три форми: державна, суспільна, добровільна додаткова. В Чехії соціальне забезпечення ґрунтується на регулюванні пенсійного забезпечення, страхування на випадок хвороби, страхування від нещасних випадків на виробництві, медичного страхування, державних виплат і послуг, а також зайнятості.

Аналіз системи соціального забезпечення в окремих країнах ЄС дозволяє виділити такі блоки:

- право кожного на соціальне забезпечення;
- право сім'ї на соціальний захист та допомогу;
- право на охорону материнства;
- право дітей і підлітків на особливі заходи охорони й допомоги.

Література

Основні

1. Бондар, М., Цятковська, О., Цятковська, А. Соціальне забезпечення: міжнародно-правовий аспект. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2021. (4(64), с.96–105. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-64-96-105>
2. Галушко О.І. Гідний рівень соціального забезпечення осіб в Україні: проблеми законодавчого понятійного апарату. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 2. 2022. с.12-17.
3. Європейська соціальна хартія (переглянута) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
4. Заболотна Н.Я. Європейські міжнародні стандарти у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення як орієнтири для розбудови

української соціальної системи. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. с.252-255.http://www.lsej.org.ua/1_2024/57.pdf

Додаткова

1.Європейська соціальна хартія (переглянута) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>

2..Стандарти ЄС у сфері соціального забезпечення: впровадження в Україні та Європі. Аналітичні матеріали. 2023.<https://jurfem.com.ua/standarty-yees-u-spheri-sotszabezpechennya/>

3..Яковець Ірина. Стандарти ЄС у сфері соціального забезпечення:впровадження в Україні та Європі. Аналітичний огляд. 2023.

<https://jurfem.com.ua/standarty-yees-u-spheri-sotszabezpechennya/>

Контрольні питання

1. Які ви знаєте всесвітні міжнародні стандарти прав людини у соціальному забезпеченні?У яких європейських міжнародних актах закріплені стандарти соціального забезпечення?
2. Проаналізуйте Конвенції МОП, що містять стандарти права на гідний рівень життя та права на соціальне забезпечення.
3. Як реалізуються Міжнародні соціальні стандарти права на гідний рівень життя та право на соціальне забезпечення у законодавстві України?
4. Яка система соціального забезпечення у ФРН?
5. Які визнаєте моделі світових систем соціального забезпечення.

Теми рефератів, доповідей та творчих завдань

1. Загальна характеристика положень щодо соціального забезпечення в Європейській соціальній хартії (переглянутій).
2. Система соціального забезпечення Німеччини.
3. Специфіка соціального забезпечення Франції.
4. Порівняльний аналіз систем соціального забезпечення у Чехії і Словаччині.
5. Поняття соціального забезпечення в нормативно-правових актах ЄС.
6. Соціальне забезпечення в країнах ЄС та Україні: порівняльний аналіз.
7. Право на соціальне забезпечення в міжнародно-правових актах.
8. Гарантії права на соціальне забезпечення в країнах ЄС.

Тема 7. Соціальні стандарти європейської політики протидії соціальному виключенню громадян

План

1. Поняття соціального виключення та його соціальна природа.
2. Основні форми, агенти та потенційні «жертви» соціального виключення.
3. Концептуальні засади політики основних європейських країн у подоланні соціального виключення громадян.
4. Політика обмеження соціального виключення в Європі.

7.1. Поняття соціального виключення та його соціальна природа.

Соціальне виключення (або ексклюзія) – явище, нерозривно пов’язане з процесом ідентифікації та само ідентифікації. Соціальне виключення – це процес депривації (процес обмеження або позбавлення можливостей щодо задоволення основних життєвих потреб індивідів або груп) соціальних об’єктів від престижних, соціально схвалюваних цінностей. Певною мірою термін «соціальна ексклюзія» вказує на перехід від індустріального до постіндустріального суспільства та від вертикальної стратифікації до горизонтального поділу на «інсайдерів» та «аутсайдерів».

Західні дослідники запропонували перелік громадянських прав, який, у разі дотримання цих прав, влучає основою для розуміння ситуації уникнення соціальної ексклюзії. Це право на: професійну допомогу при народженні, на безпечний та здоровий життєвий простір, на адекватне харчування, на політичну участь, на захист від безробіття, на гідну старість та пристойне поховання.

7.2. Основні форми, агенти та потенційні «жертви» соціального виключення

У вивченні соціального виключення розрізняють ситуацію та стан соціального виключення:

- ситуація соціальної ексклюзії – спричинена об’єктивними умовами, за наявності яких люди не мають можливості скористатися наданими їм соціальними правами;
- стан соціальної ексклюзії – визначається через індивідуальне сприйняття особою своєї ситуації та пов’язаний з само ідентифікацією.

Можливі ситуації (форми) соціального виключення:

- виключення з системи виробництва (безробіття);
- виключення з системи споживання (бідність, злиденність);
- виключення з соціального спілкування в родині, суспільстві;
- виключення з масових організацій та солідарностей;
- виключення з системи освіти (низькі шанси, система селективного навчання, професійні оцінки медиків, педагогів, психологів);
- виключення за сфери ухвалення рішень;
- виключення зі сфери медичного обслуговування (обмежений доступ до медичних послуг);
- виключення зі сфери можливостей розуміння того, що відбувається.

Потенційні об’єкти соціальної ексклюзії:

- бідні;
- довгострокові або постійні безробітні;
- зайняті на тимчасовій або низько вартісній роботі;
- некваліфіковані, неграмотні та виключені зі шкіл;
- люди похилого віку та діти;
- хворі;
- інваліди, розумово чи фізично залежні або обмежені;
- родини інвалідів;
- девіанти (наркомани, алкоголіки тощо);
- делінквенти, колишні ув'язнені;
- самотні батьки;
- діти-сироти;
- мігранти, біженці;
- расові, релігійні, мовні та етнічні меншини.

Агентами соціального виключення можуть бути:

- держава в цілому;
- місцева спільнота;
- окремі соціальні групи та організації;
- групи, наділені звичаєм і традицією виступати носіями норм (наприклад, старійшини).

7.3. Концептуальні засади політики основних європейських країн у подоланні соціального виключення громадян

Концепція соціальної ексклюзії виросла на тлі концепції відносної бідності. Бідність – це відхилення від «нормального» життя за причин обмеження ресурсів. Концепція соціальної ексклюзії є постмодерним варіантом концепції бідності.

Два підходи до інтерпретації соціальної ексклюзії:

- французький підхід передбачає – з одного боку, визначення прав спільнот щодо захисту їх цілісності, з іншого – вимагає поваги до будь-яких меншин, що не порушують цілісності суспільства. З позицій даного підходу ексклюзія є слідством групової монополії, побудованої в інтересах інклюзованих.
- Англосаксонський підхід акцентує увагу на індивідуальній свободі, різних правах для усіх громадян. Соціальна інтеграція розглядається як результат вільного вибору відносин як між окремими індивідами, так і між індивідами, суспільством та державою.

Європейська концепція національної ексклюзії орієнтується на захист прав, які були зафіксовані у всіх міжнародних конвенціях, у тому числі в Європейській соціальній хартії, яка містить статтю щодо соціальної ексклюзії.

7.4. Політика обмеження соціального виключення в Європі

Відповідь на питання що робити з соціальною ексклюзією відбувається у двох напрямках. З одного боку, необхідність інтеграції ексклюзованих, через

побоювання їх неадекватної поведінки та з метою адекватного контролю, з іншого – виходячи з високих принципів солідарності.

Політика щодо подолання соціальної ексклюзії є дуалістичною. Середній клас отримує соціальні послуги одного рівня, ондерклас – іншого. Базові соціальні потреби задовольняються окремими інститутами, а задоволення специфічних соціокультурних потреб – є результатом самоврядування у різноманітних спільнотах, до яких люди належать або з якими себе асоціюють.

До розв'язання проблеми задоволення специфічних соціокультурних потреб різноманітних спільнот можуть долучитися їх політично активні та організовані сегменти, можливими варіаціями яких можуть бути: суспільні організації, суспільні рухи та організації так званого «третього сектору».

Література

Основна

1. Куцмус Н.М., Прокопчук О.А., Усюк Т.В.. Соціальна інклюзія та сталий сільський розвиток: на перетині політик ЄС. Економічний простір. Збірник наукових праць. №191. 2024. с.225- 229.

2. Лукашевич М.П. Лукашевич О.М., Шандор Ф.Ф. Соціологія виховання: Підручник. 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Київ : Видавець ФОП Піча Ю.В., 2022. – 240 с.

3. Николаєва В. І. Європейський досвід управління розвитком системи соціальної роботи : навчально-методичний посібник. Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2023. 126 с.

4. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.

Додаткова

1. Living conditions in Europe — poverty and social exclusion (Eurostat, 2024/2025)

URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Living_conditions_in_Europe_-_poverty_and_social_exclusion

2. Council of the European Union. Council Recommendation on adequate minimum income ensuring active inclusion. Official Journal of the European Union. 30 Jan 2023, C 41. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2023%3A041%3AFULL>

2. Черенко Л.М., Полякова С.В. та ін. Соціальне відторгнення, нерівність та бідність дітей. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2021. 212 с. URL:

[https://idss.org.ua/arhiv/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%91%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC_%D0%94%D0%86%D0%A2%D0%95%D0%99%20\(PDF\).pdf](https://idss.org.ua/arhiv/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%91%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%86%D0%A1%D0%A2%D0%AC_%D0%94%D0%86%D0%A2%D0%95%D0%99%20(PDF).pdf)

3.Швачко В. Дослідження соціального виключення в Україні. Аналітичний звіт. Київ: НаУКМА, 2022. 54 с. URL:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/69cf9ce8-77dd-4650-a1af-391ab2bdc4a6/download>

Контрольні питання

1. Які форми соціального виключення ви знаєте?
2. Що таке слабо ресурсні групи і яким чином вони можуть стати елементами соціального виключення?
3. Чи можуть бути агентами виключення окремі країни в цілому?
4. У який спосіб система розподілу влади впливає на соціальне виключення тих чи інших груп?
5. У чому полягає різниця між ситуацією та станом соціальної ексклюзії?

Теми рефератів, доповідей та творчих завдань

1. Соціальна природа завдань соціального виключення.
2. Політика подолання соціального виключення в країнах ЄС.
3. Сутність та специфіка соціальної ексклюзії.
4. Напрями подолання соціального виключення в країнах ЄС.

Тема 8. Соціальні стандарти пенсійного забезпечення в країнах ЄС

План

1. Поняття та типи пенсійних систем в країнах ЄС
2. Європейський досвід та світові тенденції реформування системи пенсійного забезпечення.
3. Порівняльний аналіз соціальних стандартів пенсійного забезпечення в країнах ЄС та Україні.

8.1. Поняття та типи пенсійних систем в країнах ЄС.

Пенсійне забезпечення – важлива складова системи соціального захисту як нинішніх пенсіонерів, так і працюючих громадян, які повинні в процесі своєї діяльності заробити гідну пенсію.

Солідарна пенсійна система – система державного пенсійного забезпечення, в якій пенсійні виплати фінансуються шляхом солідарного перерозподілу доходів між різними поколіннями населення за рахунок обов'язкових відрахувань (пенсійних внесків від заробітної плати нині працюючого населення, що розподіляється серед нинішніх пенсіонерів у вигляді пенсії).

Сьогодні у світі спостерігаємо кризу солідарної пенсійної системи, детерміновану такими об'єктивними чинниками, як старіння населення та уповільнення темпів економічного зростання.

Реформування пенсійних систем різних країн світу свідчить про те, що солідарна пенсійна система вже не мала адекватно протистояти соціально-економічним та демографічним викликам; найвищий рівень соціального захисту пенсіонерів забезпечують ті країни, де функціонують декілька рівнів пенсійного забезпечення.

Найбільш вдалою вважається змішана трирівнева система, за якої відбувається фінансування пенсій із різних джерел. Вона охоплює традиційну розподільну систему, а також містить обов'язкову накопичувальну пенсійну систему та добровільну систему особистих пенсійних збережень.

Тобто в Європейській та міжнародній практиці застосовується пенсійна система, яка має три складові: солідарну (перший рівень), обов'язкову накопичувальну (другий рівень), додаткову або добровільну накопичувальну (третій рівень).

Трирівнева система пенсійного забезпечення є ядром пенсійних реформ багатьох країн.

8.2.Європейський досвід та світові тенденції реформування систем пенсійного забезпечення

В більшості країн ЄС і світу в цілому використовується трирівнева пенсійна система, хоча кожна національна пенсійна систем має свої особливості.

З точки зору запозичення для України європейського досвіду проведення пенсійної реформи можна виділити такі заходи та механізми:

- ґрунтовні підготовчі заходи щодо проведення пенсійної реформи;
- підвищення віку виходу на пенсію для працездатних громадян;
- збільшення кількості років оплати страхових внесків;
- скасування дострокового виходу на пенсію;
- умови отримання державної пенсії;
- стимулювання громадян до участі в приватних пенсійних системах;
- сплата пенсійних внесків роботодавцем і працівником порівну;
- спрощення доступу до інформації нарахування пенсії.

Таким чином, більшість країн ЄС, маючи кращу демо-екологічну ситуацію, вводили певні обмеження і непопулярні заходи. Далекоглядна державна політика на основі врахування ризиків, дали можливість заздалегідь здійснити превентивні заходи.

8.3. Порівняльний аналіз соціальних стандартів пенсійного забезпечення в країнах ЄС та Україні

Для збалансованості пенсійної системи України слід вирішити два основні питання: не допустити зменшення чисельності застрахованих осіб – платників пенсійних виплат та всесторонньо сприяти зростанню доходів і заробітної плати зайнятого населення, для чого необхідно:

1. Законодавчо вирішити питання щодо диференціації мінімальних пенсійних гарантій, а саме визначити розмір мінімальної пенсійної виплати, яка буде гарантована державою незалежно від страхової участі (базової пенсії), джерел її фінансування та співвідношення з мінімальним розміром страхової пенсії за віком (така система пенсійного забезпечення діє у Ірландії, Люксембурзі, Мальті, Нідерландах, Естонії, Литві, Польщі і Чехії) і називається фіксованою пенсією.

2. Зменшення осіб, що претендують на право дострокового виходу на пенсію.

3. Сприяти розвитку системи накопичувального пенсійного забезпечення.

4. Удосконалення механізму індексації пенсій.

5. Врахування поточної та перспективної демографічної ситуації.

Підвищення довіри населення до пенсійної реформи сприятиме запровадження європейських та міжнародних стандартів інвестиційної діяльності та звітності для суб'єктів пенсійного забезпечення, застосування дієвих механізмів корпоративного управління в сит семі недержавного пенсійного забезпечення.

Перспективи розвитку вітчизняної пенсійної системи вбачаються у пропозиції оцінці ефективності та результативності здійснення пенсійної реформи на основі європейського і міжнародного досвіду, а також дослідження питання реформування нинішньої солідарної пенсійної системи через модифікацію формули нарахування розміру пенсій, зміну порядку індексації та оподаткування пенсійних виплат, введення процедури перевірки доходів при нарахування «спеціальних» пенсій.

Література

Основна

1. Вишневецька О. А. Пенсійна реформа: зарубіжний досвід для України // Аспекти публічного управління. – 2024. – Т. 12, № 2. – С. 45–53. – Режим доступу: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/285>

2. Гончаренко Л. В. Пенсійні реформи в країнах ЄС: уроки для України // Фінанси України. – 2021. – № 9. – С. 95–107.

3. Ломоносова Н., Кабанець Ю., Буць О. Соціальні права та пенсійні гарантії в Україні: виклики євроінтеграції. – Київ: Cedos, 2022. – 42 с. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua>

4. Рудик В. К. Виклики для пенсійних систем країн ЄС і України на сучасному етапі розвитку суспільства // Подільський науковий вісник. – 2024. – № 3. – С. 115–122. – Режим доступу: https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/podilian_bulletin/article/view/320

Додаткова

1. Дослідницька служба Верховної Ради України. Інформаційна довідка щодо рівня пенсійного забезпечення пенсіонерів та осіб з інвалідністю в Україні та у країнах Європейського Союзу. – Київ: ВРУ, 2023. – 18 с. – Режим доступу: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/inform_references-hsp/73611.html
2. Eurofound. Social Protection and Inclusion Policies in Europe (2020–2024). – Dublin: Eurofound, 2024. – Режим доступу: <https://www.eurofound.europa.eu>

Контрольні питання

1. Назвіть відмінності між солідарною та накопичувальною пенсійною системами.
2. У яких країнах була запропонована накопичувальна система?
3. Які переваги тривіневого пенсійного забезпечення?
4. Назвіть світові тенденції реформування пенсійної системи.
5. Охарактеризуйте пенсійні системи провідних країн ЄС.

Теми рефератів, доповідей та творчих завдань

1. Солідарні пенсійні системи в світі.
2. Пенсійна система Франції.
3. Пенсійна систем Німеччини.
4. Пенсійна система Польщі.
5. Світова криза солідарної системи.
6. Провідні тенденції європейського досвіду проведення пенсійної реформи.
7. Концепція подальшого реформування вітчизняної пенсійної системи.
8. Підвищення пенсійного віку: переваги і недоліки.

Тема 9. Стандарти соціального діалогу в соціальній політиці держав-членів ЄС

План

1. Поняття і сутність соціального діалогу
2. Стандарти, місце і функції соціального діалогу в системі європейського врядування
3. Національні моделі соціального діалогу країн-членів ЄС

4. Сучасний стан та євроінтеграційні пріоритети розвитку вітчизняної системи соціального діалогу

9.1. *Поняття і сутність соціального діалогу*

Соціальний діалог: 1) включає всі види переговорів, консультацій або просто обмін інформацією серед представників уряду, роботодавців і працівників або між ними з питань, що становлять спільний інтерес у галузі економічної і соціальної політики (МОП); 2) процедура спільних консультацій соціальних партнерів на європейському рівні, яка передбачає обговорення, дискусії між соціальними партнерами та інституціями ЄС; 3) процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей і прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, з пиань формування трудових, соціальних, економічних відносин.

Сторонами соціального діалогу є роботодавці і працівники.

Сутність соціального діалогу полягає в тому, що він є процесом, який включає в себе участь працівників, роботодавців та представників інших груп інтересів у прийнятті рішень, які зачіпають їх інтереси.

9.2. *Стандарти, місце і функції соціального діалогу в системі європейського врядування*

Організаційно-функціональне забезпечення соціального діалогу в договорах ЄС:

- договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії (Рим, 25 березня 1957 р.);
- договір про ЄС (Маастрихт, 7 лютого 1992 р.);
- договір про функціонування Європейського Союзу (Лісабон, 13 грудня 2007 р.).

Результатом розвитку європейського соціального діалогу стало його визнання одним із ставків європейської соціальної моделі і засобом соціальної згуртованості, що знайшло підтвердження у Лісабонському договорі.

9.3. *Національні моделі соціального діалогу країн-членів ЄС*

Існує чотири основні моделі соціального діалогу: міжгалузевий національний соціальний діалог; галузевий національний соціальний діалог; соціальний діалог на галузевому та локальному рівні; соціальний діалог на локальному рівні.

До першої моделі входять країни, у яких найбільшого розвитку набув міжгалузевий соціальний діалог, який відбувається на національному рівні – це, насамперед, Бельгія, Ірландія, Іспанія.

Другу модель формують країни, у яких найбільше визнання здобув галузевий соціальний діалог, - Австрія, Словенія, Німеччина, Греція, Італія, Нідерланди, Португалія.

Поєднання соціального діалогу на галузевому та локальному рівнях у Кіпрі, Данії, Фінляндії, Люксембурзі, Франції, Словаччині, Швеції слугувало основою виокремлення третьої моделі в системі національного європейського соціального діалогу.

Підґрунтя для обґрунтування четвертої моделі національного соціального діалогу в ЄС слугує досвід Болгарії, Естонії, Чехії, Угорщини, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, у яких переважає соціальний діалог на локальному рівні.

9.4. Сучасний стан та євроінтеграційні пріоритети розвитку вітчизняної системи соціального діалогу

Гарантії соціального діалогу в Україні забезпечують положення Кодексу законів про працю України (1971), законів України «Про зайнятість населення» (2012), «Про охорону праці» (1992), «Про оплату праці» (1995), «Про вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» (1998), «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (1999), «Про соціальний діалог в Україні» (2010), «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» (2012) та ін.

Україна ратифікувала більше 60 конвенцій МОП щодо соціального діалогу. В Україні соціальний діалог являє собою якісно особливий, трансформаційний феномен, в якому поєднуються елементи, успадковані від колишньої централізовано-планової економіки, новостворені елементи, а також їхні «перехідні» форми.

Контрольні питання

1. Яке значення поняття «соціальний діалог» дається в документах МОП?
2. Розкрийте цілі та обґрунтування переваги соціального діалогу.
3. Охарактеризуйте основні види соціального діалогу.
4. Назвіть основні елементи системи соціального діалогу.
5. Поясніть статус сторін і суб'єктів соціального діалогу.
6. На яких рівнях має відбуватися соціальний діалог?

Література

Основна

1. Давиденко, В. В. *Форми європейського соціального діалогу: теоретико-практичні аспекти* / В. В. Давиденко. Журнал «Час права». 2023. №4. С. 33-47.
2. Досін, Б. В. *Юридичний зміст поняття «соціальний діалог»: порівняльно-правовий аналіз у контексті норм ЄС* / Б. В. Досін. – Вісник юридичної науки, 2023. – №2. – С. 45-59.
3. Коваленко Р.І., Денисюк М.О. *Доктринальні підходи до моделей соціального діалогу. Соціальне право.* 2024. №1. с.15-21.

4. Мірошніченко, Т. (2025). Вплив євроінтеграції на систему соціального діалогу в Україні: практики та стандарти ЄС. Аналітичний матеріал Інституту промисловості НАН України.

https://blog.iie.org.ua/vplyv-ievrointehratsii-na-systemu-sotsialnoho-dialohu-v-ukraini/?utm_source=chatgpt.com

5. Новак І. Соціальний діалог у контексті повоєнної розбудови та європейської інтеграції України. Демографія та соціальна економіка. 2025, № 1 (59). с.74-93.

6. Пилипенко, П. Сучасні стандарти соціального діалогу: матеріали круглого столу / П. Пилипенко. – Львів: ЛНУ, 2023. – 56 с.

7. Сімугіна Я. Соціальний діалог як ключова умова сталого розвитку та євроінтеграції. Аналітичний огляд. 2025.

https://rm.coe.int/electronic-version-social-dialogue-as-a-key-condition-for-sustainable-/1680b492d1?utm_source=chatgpt.com

Додаткова

1. Європейська соціальна хартія (переглянута). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
2. Єдиний європейський акт: угода від 17 лютого 1986 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2862-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 28. – С. 255. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>

Теми рефератів, доповідей та творчих завдань

1. Сучасні міжнародні та європейські стандарти соціального діалогу.
2. Інституціональні засади розвитку соціального діалогу в Україні.
3. Європейські моделі соціального діалогу: досвід для України.
4. Євро-інтеграційні пріоритети України у сфері соціального діалогу.
5. Проблеми та перспективи розвитку галузевого соціального діалогу в Україні.
6. Міжнародні стандарти соціального діалогу.
7. Організаційно-функціональне забезпечення соціального діалогу в договорах ЄС.
8. Національні моделі соціального діалогу.

Тема 10. Реалізація європейських та міжнародних соціальних стандартів. Стандарти в галузі захисту соціальних прав

План

1. Правовий механізм реалізації міжнародних соціальних стандартів.

2. Контроль за додержанням зобов'язань держави по забезпеченню європейських та міжнародних соціальних стандартів з боку міжнародних організацій.
3. Правові форми захисту прав людини в соціальній сфері.

10.1. Правовий механізм реалізації міжнародних соціальних стандартів

Реалізація міжнародних соціальних стандартів – це складний процес, що включає: 1) механізм реалізації стандартів; 2) форми реалізації стандартів.

Механізм реалізації міжнародних соціальних стандартів являє собою процес втілення в життя визнання та взяття на себе зобов'язань щодо виконання передбачених у міжнародних актах стандартів.

Залежно від характеру та змісту міжнародного соціального стандарту розробляють три основні форми його реалізації:

- використання – це форма реалізації МСС, змістом якої є активна поведінка суб'єктів, що вчиняється за їх власним бажанням;
- виконання – це форма реалізації МСС, змістом якої є вчинення дій, що вимагаються міжнародними юридичними приписами;
- дотримання – це форма реалізації заборонених норм, змістом якої є утримання суб'єкта від порушень заборон, які містяться у міжнародних правових нормах.

Принципи на яких ґрунтується реалізація МСС:

- 1) законність;
- 2) обґрунтованість;
- 3) доцільність;
- 4) принцип соціальної справедливості.

10.2. Контроль за додержанням зобов'язань держави по забезпеченню міжнародних соціальних стандартів у базах міжнародних організацій

Міжнародні контрольні механізми – це заходи забезпечення виконання міжнародних зобов'язань, засади забезпечення дотримання, зміст яких полягає в діях суб'єктів міжнародного права з попередження порушень МСС і з перевірки їх дотримання.

Контролюючі органи ООН, що працюють в Україні:

- Генеральна асамблея ООН;
- Рада ООН з прав людини;
- Комітет з прав людини ООН;
- Всесвітня організація охорони здоров'я;
- Дитячий фонд ООН;
- Міжнародний валютний фонд;
- Міжнародна фінансова корпорація;
- Європейський суд з прав людини;
- Міжнародна організація праці.

Контролюючі органи МОП:

- 1) Адміністративна рада;
- 2) Міжнародне бюро праці – постійний орган МОП;

3) Комітет зі свободи об'єднання та інші галузеві комітети.

Основною проблемою механізмів імплементації та контролю за дотриманням актів міжнародного регулювання праці державами залишається їх залежність від державної волі порушника, відсутність можливостей оперативного застосування ефективних економічних санкцій щодо останнього.

10.3. Правові форми захисту прав людини в соціальній сфері

Міжнародні механізми захисту прав людини – це спеціалізовані міжнародні інструменти, організації та установи, які безпосередньо займаються захистом прав людини.

Можна виділити такі форми захисту прав людини у соціальній сфері:

- 1) судовий захист шляхом розгляду спорів;
- 2) у порядку вирішення колективного трудового спору;
- 3) громадський захист шляхом залучення професійних спілок до захисту порушення соціальних прав.

Залежно від рівня реалізації механізмів захисту прав людини розрізняють:

- 1) універсальні механізми, що діють на рівні всього світу;
- 2) регіональні механізми, що діють на території певного регіону.

Виділяють загальну і петиційну компетенцію органів і організацій, діяльність яких спрямовується на захист прав людини.

Переважає більшість міжнародних органів та організацій мають загальну компетенцію. Є органи петиційної компетенції розглядають індивідуальні або колективні скарги на порушення прав людини з боку певної держави.

Література

Основна

1. Болотіна, Н. Б. Міжнародно-правові стандарти соціального захисту осіб з інвалідністю: загальні принципи, спеціальні норми та право на захист / Н. Б. Болотіна. – Одеса: Одеська юридична академія, 2023. – 36 с.

2. Коваленко, А. В., Сидоренко, В. І. Європейська соціальна хартія (переглянута) як фундаментальний документ забезпечення соціальних прав: історія та імплементація в Україні. Харків: Вісник Харківського національного університету. 2025. 32 с.

3. Класифікація та стандартизація соціальних послуг: міжнародний та український досвід / колектив авторів. – Київ: ПРООН / МСП, 2024. – 64 с.

4. Соціально-правові стандарти захисту прав та інтересів громадян в умовах глобалізації ринку праці / Львівський національний університет імені Івана Франка, 2023. – 40 с.

5. Чанишева, Г. І., Лагутіна, І. В., Бориченко, К. В., Корнілова, О. В. Міжнародні (універсальні) соціальні стандарти захисту окремих вразливих верств населення. Київ: ResearchGate. 2023. 48 с.

Додаткова

1. Конвенція про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення № 157 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Контрольні питання

- 1) Що розуміється під правовим механізмом реалізації міжнародних соціальних стандартів?
- 2) Які міжнародні організації здійснюють контроль за додержанням зобов'язань держави із забезпечення міжнародних соціальних стандартів?
- 3) Які правові норми захисту прав людини в соціальній сфері ви знаєте?
- 4) У чому полягає право на рівний доступ до захисту своїх прав як міжнародний стандарт?
- 5) Які повноваження Європейського суду з прав людини?

Теми рефератів, доповідей та творчих завдань

- 1) Міжнародний механізм захисту прав людини.
- 2) Правові форми захисту прав людини в соціальній сфері.
- 3) Повноваження Європейського суду з прав людини.
- 4) Міжнародні стандарти в сфері соціального захисту.
- 5) Європейські стандарти прав людини у правовій системі України.
- 6) Становлення та розвиток міжнародно-правових стандартів щодо захисту прав жінок та забезпечення гендерної рівності.
- 7) Європейські соціальні стандарти та їх імплементація в Україні.
- 8) Європейські соціальні стандарти: перспективи для України.

Питання до заліку

1. Основні віхи становлення Європейського Союзу.
2. Договірні-правова основа Європейського Союзу.
3. Джерела права ЄС.
4. Україна – ЄС: розвиток відносин і основні напрями співробітництва.

5. Природа: джерела та зміст соціальних прав людини.
6. Особливості формування та правові основи європейського соціального права.
7. Поняття соціальної держави та її соціальні обов'язки щодо громадян.
8. Історія та еволюція міжнародних стандартів у сфері соціальних прав людини.
9. Поняття та зміст соціальних прав як основа соціальної політики в ЄС.
10. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики ЄС у сфері соціальних прав.
11. Загальна характеристика європейських соціальних стандартів.
12. Соціальна політика як суспільний феномен.
13. Соціальна справедливість як принцип соціальної політики.
14. Моделі соціальної політики в країнах ЄС.
15. Сутність держави загального добробуту.
16. Поняття та типи соціального партнерства.
17. Досвід соціальної політики Європейських держав для України.
18. Загальна характеристика нормативно-правових документів щодо соціальної політики в країнах ЄС.
19. Ключові проблеми та цінності соціальної політики країн ЄС.
20. Порівняльний аналіз державної політики у сфері праці в Україні та країнах ЄС.
21. Особливості та тенденції розвитку світового ринку праці.
22. Сутність та діяльність Європейської служби зайнятості.
23. Політика і стратегія зайнятості в ЄС.
24. Нормативно-правова база міжнародних і європейських стандартів.
25. Міжнародні стандарти соціальної політики у сфері праці.
26. Порівняльний аналіз державної політики у сфері праці в Україні та країнах ЄС.
27. Основні напрями міжнародної політики у сфері праці.
28. Завдання у сфері праці передбачені Угодою про асоціацію між Україною і ЄС: загальна характеристика.
29. Причини, обсяги та особливості сучасних міжнародних переміщень.
30. Сутність та завдання міграційної політики ЄС.
31. Законодавство ЄС щодо легальної імміграції з третіх країн.
32. Соціальний захист мігрантів у ЄС.
33. Реалізація виборчого права мігрантів.
34. Протидія незаконній міграції.
35. Міграційна ситуація в Україні: основні характеристики і особливості.
36. Європейська соціальна хартія (переглянута) про гідний рівень життя.
37. Стандарти якості життя в ЄС: загальна характеристика.
38. Основні напрями спільної європейської політики з поліпшення умов життя та праці громадян.
39. Соціальна відповідальність бізнесу в країнах ЄС.
40. Загальна характеристика положень щодо соціального забезпечення в Європейській соціальній хартії (переглянутій).

41. Система соціального забезпечення в Німеччині.
42. Специфіка соціального забезпечення у Франції.
43. Порівняльний аналіз систем соціального забезпечення у Чехії і Словаччині.
44. Поняття соціального забезпечення в нормативно-правових актах ЄС.
45. Соціальне забезпечення у країнах ЄС та Україні: порівняльний аналіз.
46. Право на соціальне забезпечення в міжнародно-правових актах.
47. Гарантії права на соціальне забезпечення в країнах ЄС.
48. Соціальна природа соціального виключення.
49. Політика подолання соціального виключення в країнах ЄС.
50. Сутність та специфіка соціальної ексклюзії.
51. Напрями подолання соціального виключення в країнах ЄС.
52. Провідні тенденції європейського досвіду проведення пенсійної реформи.
53. Солідарні пенсійні системи в світі.
54. Сучасні міжнародні та європейські стандарти соціального захисту.
55. Євроінтеграційні пріоритети України у сфері соціального діалогу.
56. Міжнародні стандарти соціального діалогу.
57. Міжнародні стандарти у сфері соціального захисту.
58. Європейські соціальні стандарти та їх імплементація в Україні.
59. Європейські соціальні стандарти: перспективи для України.
60. Правова форма захисту прав людини в соціальній сфері.

СПИСОК РЕКОМЕНОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Андрієнко І. С. Міжнародні стандарти соціального забезпечення в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. Південноукраїнський правничий часопис.-2022. №4 Ч. 1. с.142-147.

1. Андріїв В., Вахонєва Т. Правове регулювання трудової міграції. Вісник КНУ. Юридичні науки. 125 (1). 2023. с 5-9.

3. Барінов Д. В. Нормативно-правове забезпечення соціальних прав громадян Європейського Союзу. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 6. 2023. с.194-198.

4. Бикова А.Л., Александрюк І.В. Аналіз нормативно-правового регулювання трудової міграції в Україні. Економічний простір. Збірник наукових праць. №191. 2024. с.67-- 73.

5. Галушко О.І. Гідний рівень соціального забезпечення осіб в Україні: проблеми законодавчого понятійного апарату. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 2. 2022. с.12-17.

6.Кущмус Н.М., ПрокопчукО.А, Усюк Т.В.. Соціальна інклюзія та сталий сільський розвиток: на перетині політик ЄС. Економічний простір. Збірник наукових праць. №191. 2024. с.225- 229.

7..Лукашевич М.П. Лукашевич О.М., Шандор Ф.Ф. Соціологія виховання: Підручник. 2-ге видання, доповнене і перероблене. – Київ : Видавець ФОП Піча Ю.В., 2022. – 240 с.

8.Ломоносова Н., Кабанець Ю., Буць О. Соціальні права та пенсійні гарантії в Україні: виклики євроінтеграції. – Київ: Cedos, 2022. – 42 с. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua>

9.Новак І .Соціальний діалог у контексті повоєнної розбудови та європейської інтеграції України. . Демографія та соціальна економіка. 2025, № 1 (59). с.74-93.

10. Пилипенко, П. Сучасні стандарти соціального діалогу: матеріали круглого столу / П. Пилипенко. – Львів: ЛНУ, 2023. – 56 с.

11.Орловська І. Г.Європейський стовп соціальних прав як орієнтир соціальної політики України в умовах європейського вектора розвитку. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. №4 .Ч.2.

12..Ситник Олександр. Соціальні стандарти ЄС як інструмент забезпечення стабільності трудових ринків країн-членів в умовах глобальних викликів. Грані. Том 28. № 4. 2025. с.5-11.

13.Соціальна політика: навчальний наочний посібник / Є.І. Бородин, Н.Г. Сорокіна; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». – Електрон. дані. – Дніпро : НТУ «ДП», 2023. – 327 слайди.

<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/2213/2183>

14.Рибак О.О.Міжнародно-правові акти та їх вплив на законодавство України, що регулює право на відпочинок.Юридичний науковий електронний журнал.№ 3/2024. с.248-251.http://www.lsej.org.ua/3_2024/58.pdf

Додаткова

1.Європейська соціальна хартія (переглянута) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>

2..Єдиний Європейський акт [Електронний ресурс]: Угода від 17 лютого 1986 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

3.Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради

Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – Режим доступу: : <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Міжнародний пакт про політичні і громадянські права [Електронний ресурс] (ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р.). – Режим доступу: : <http://zakon.rada.gov.ua>

5. Європейський кодекс соціального забезпечення: Кодекс Ради Європи від 06.11.1990 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: : <http://zakon2.rada.gov.ua/law/show1994-329>.

Інтернет ресурси

Офіційні сайти структур Європейського Союзу

1. Загальний офіційний портал ЄС

- EU Official Portal: <https://european-union.europa.eu>
- EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu>
- EU Publications Office: <https://op.europa.eu>

2. Європейська Комісія (European Commission)

- European Commission: <https://commission.europa.eu>
- DG Employment, Social Affairs and Inclusion: <https://employment-social-affairs.ec.europa.eu>

3. Рада Європейського Союзу (Council of the European Union)

- Council of the EU: <https://www.consilium.europa.eu>
- Social Rights and Employment (EPSCO): <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/social-rights-eu>

4. Європейський парламент (European Parliament)

- European Parliament: <https://www.europarl.europa.eu>
- Committee on Employment and Social Affairs (EMPL): <https://www.europarl.europa.eu/committees/en/empl/home>
- European Parliamentary Research Service (EPRS): <https://epthinktank.eu>

5. Суд Європейського Союзу (Court of Justice of the EU, CJEU)

- Court of Justice of the European Union: <https://curia.europa.eu>

6. Європейський економічний і соціальний комітет (EESC)

- European Economic and Social Committee: <https://www.eesc.europa.eu>

7. Євростат (Eurostat)

- Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat>

8. Агенції ЄС у сфері соціальної політики

- EU-OSHA – Безпека праці: <https://osha.europa.eu>
- Cedefop – Професійна освіта: <https://www.cedefop.europa.eu>
- Eurofound – Соціальна політика: <https://www.eurofound.europa.eu>
- EIGE – Гендерна рівність: <https://eige.europa.eu>
- FRA – Агентство з основоположних прав: <https://fra.europa.eu>

9. Європейський соціальний фонд (ESF+)

- European Social Fund: <https://ec.europa.eu/esf>

Соціальні стандарти держав Європейського Союзу [Текст] : конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення» галузь знань 23 Соціальна робота спеціальності 232 Соціальне забезпечення/освітньо-професійної програми «Соціальне забезпечення», галузі знань І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення, спеціальності І10 Соціальна робота та консультування денної та заочної форм навчання / уклад. О.І.Ситник, О.Ю.Сільвестрова. – Луцьк: Луцький НТУ, 2026. – 52 с.

Комп'ютерний набір та верстка

О.І. Ситник

Редактор

О.І. Ситник

Підписано до друку «__» _____ 2026 р. Формат 60x84/16.
Папір офс. Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 4,25.
Тираж 50 прим.

Відділ іміджу та промоції

Луцького національного технічного університету

43018 м. Луцьк, вул. Львівська, 75.

Друк – відділ іміджу та промоції ЛНТУ